

(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित केलेल्या न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

मध्य प्रदेश शासन आणि इतर एक

विरुद्ध

ब्रिजेश कुमार अवस्थी आणि इतर १० मार्च १९९७

[न्यायमूर्ती के. रामास्वामी आणि न्यायमूर्ती जी. टी. नानावती]

दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ :

आदेश XXXIX, नियम 1 आणि 2- तात्पुरते मनाईहुकूम - वन कायदांतर्गत संपादित केलेली उत्तरवादीची जमीन - उत्तरवादीला दिलेली नुकसानभरपाईच्या बदल्यात जमीन- अंतिम निवडा दिला - ताबा घेण्यात आला - त्यानंतर संपादित जमिनीच्या मालकी अधिकार आणि नुकसानभरपाईसाठी उत्तरवादीने खटला दाखल केला- सरकारकडून कोणतीही मंजूरी न घेता वनसंरक्षकाला उत्तरवादीसह संगनमताने तडजोडीचा हुकूमनामा सोसावा लागला- शासनाद्वारे घोषणेसाठी आणि संगनमत या आधारावर हुकूमनामा बाजूला ठेवण्यासाठी केलेला दावा आणि - अंतरिम मनाईहुकूमासाठीचा खोटा अर्ज खालील सर्व न्यायालयांनी फेटाळला -अधिनिर्णित - पहिल्या खटल्याच्या वेळी, जमिनीचा ताबा राज्याकडे असल्याने आणि जेव्हा राज्य फसवणूक आणि संगनमत या आधारावर अधिकाराची मागणी करत असेल, तेव्हा प्रलंबित असलेला दावा राज्याला उत्तरवादींना फसव्या आणि संगनमताने हुकूमनाम्याची अंमलबजावणी करण्यापासून रोखण्याचा मनाईहुकूम मिळण्याचा अधिकार असून - तो दावा प्रलंबित असताना- अंतरिम मनाईहुकूम असेल.

दिवाण अपील न्यायाधिकारक्षेत्र : दिवाणी अपील क्र. १९७७/१९९७

मध्य प्रदेश-उच्च न्यायालयाच्या एम. ए. क्रमांक ४१४/१९९६ मधील दिनांक ११.४.९६ च्या न्यायनिर्णय व आदेशावरून.

अपीलकर्त्यासाठी बी. एस. बंधिया आणि एस. के. अग्निहोत्री.

उत्तरवादींसाठी एस. एस. तिवारी.

न्यायालयाद्वारे पुढील आदेश देण्यात आले. :

विलंब माफ केला.

अनुमती दिली.

आम्ही पक्षकारांचे विद्वान वकिलांनी केलेला युक्तिवाद ऐकला आहे.

ही विशेष परवानगी याचिका मध्य प्रदेश उच्च न्यायालयाच्या जबलपूर खंडपीठाने ११ एप्रिल १९९६ रोजी एम. ए. क्र. ४१४/९६ मध्ये दिलेल्या न्यायनिर्णयवरून दाखल झाली आहे. उत्तरवादी क्रमांक २, शिवशंकर शुक्ला हे बैतूल जिल्ह्यातील खसरा क्रमांक ३३६, पीसाझोडी, तालुक्यातील जमिनीचे मालक होते. ही मालमत्ता संपादित करण्यात आली आणि वन अधीक्षण अधिकाऱ्याने भारतीय वन कायद्याच्या कलम १६ अंतर्गत निवडा दिला. नुकसानभरपाईच्या बदल्यात त्यांना खसरा क्र. २८२/१ ची ४.५ एकर जमीन आणि २९२ एकर जमीन देण्यात आली. तो निवडा अंतिम ठरला. त्यावर ताबा घेतल्यानंतर, उभी लकडी (बांबू) काढून टाकण्यात आले. उत्तरवादींनी खसरा क्र. ३३६ मधील जमिनीवर मालकीच्या घोषणेसाठी आणि रु. ३९,००० भरपाईसाठी दिवाणी खटला क्रमांक ४९/१९८८ दाखल केला. दाव्याला आव्हान

देणारे लेखी म्हणणे दाखल केल्यानंतर, तिसरे प्रतिवादी, वनसंरक्षक, नरेंद्र कुमार याने राज्य सरकारची कोणतीही मंजूरी न घेता प्रतिवादी १ आणि २ यांच्याशी संगनमत केले आणि त्या खटल्यात तडजोडीचा हुकुमनाम्यास समोरे जावे लागल्याचे दिसून येते. त्यानुसार बेतूलच्या अतिरिक्त जिल्हा न्यायाधीशांनी ८ मे १९९२ रोजी हा निवडा रद्द करण्याचा हुकूमनामा दिला. दीड वर्षांनंतर उत्तरवादींनी अंमलबजावणीसाठी अर्ज दाखल केला ज्यावर अपीलकर्त्यांना प्रथमच हुकूमनाम्याची माहिती मिळाली. परिणामी, त्यांनी फसवणुकीच्या आधारावर अंमलबजावणी करण्यावर आक्षेप घेत दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या कलम ४७ अंतर्गत अर्ज दाखल केला. याचिका फेटाळण्यात आली. अपीलकर्त्यांनी दाखल केलेली रिट याचिका उच्च न्यायालयाने योग्य दाव्यात त्यांच्या अधिकाराची मागणी करण्याच्या स्वातंत्र्यासह फेटाळली. परिणामी, घोषणा करण्यासाठी आणि सरकारशी संगनमत आणि फसवणूक केल्याच्या आधारावर हुकूमनामा बाजूला सारण्यासाठी दावा दाखल करण्यात आला. दाव्याबरोबरच, दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या आदेश एकोणचाळीस, नियम १ आणि २ अंतर्गत अर्ज दाखल करण्यात आला. मनाई हुकूमाचा अर्ज फेटाळण्यात आला आणि उच्च न्यायालयानेही याचिका फेटाळली आहे. करिता, विशेष अनुमतीद्वारे हे अपील.

वरील तथ्यांच्या वर्णनातून असे दिसून येते की वन कायद्याच्या तरतुदींनुसार वैध निवाडा पारित करण्यात आला होता आणि राज्य सरकारकडून कोणताही अधिकार नसला तरी तिसऱ्या उत्तरवादीने तडजोडी करून हा निवाडा बाजूला सारला गेला. ही मान्य स्थिती आहे की जेव्हा त्यांनी पहिला दावा दाखल केला तेव्हा मालमत्ता राज्याच्या ताब्यात होती. त्या आधारावर त्यांनी राज्याविरुद्ध नुकसान भरपाईची मागणी केली. अशा परिस्थितीत जेव्हा राज्य फसवणूक आणि संगनमत या आधारावर हक्कासाठी आंदोलन करत असते, तेव्हा हे स्पष्ट आहे की

प्रलंबित खटला प्रलंबित असताना अपीलकर्त्यांना राज्याविरुद्ध फसव्या आदेशाची अंमलबजावणी करण्यापासून प्रतिवादींना रोखण्याचा मनाईहुकुम मिळण्याचा अधिकार होता.

या परिस्थितीत, संपरीक्षा न्यायालय तसेच उच्च न्यायालयाने मनाईहुकुम न देवून स्पष्टपणे कायदेविषयक चूक केली आहे.

त्यानुसार अपील मान्य करण्यात आले. उच्च न्यायालयाचा आणि दिवाणी न्यायालयांचा आदेशही बाजूला सरला जात आहे. दावा प्रलंबित असताना अंतरिम मनाईहुकुम असावा. खटला लवकर निकाली काढण्याचे निर्देश संपरीक्षा न्यायालयास दिले जात आहे. खर्चासाठी कोणतेही आदेश नाही.

अपील मान्य करण्यात आले.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याची कारणाकरता वापर करता येणार नाही. तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.
